

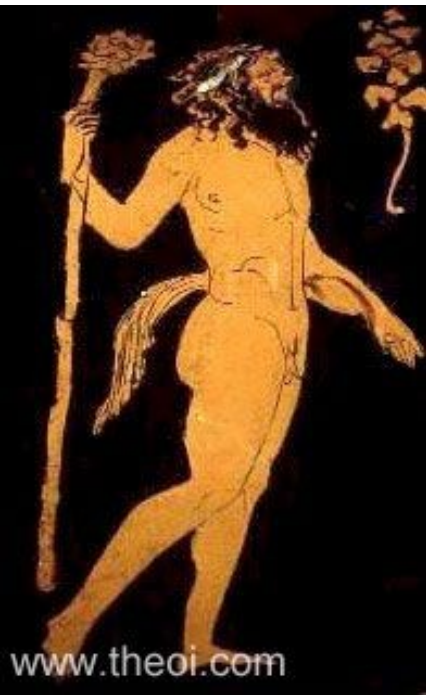
STAROŘECKÉ MÝTY

Povrch Peloponésu ve vztahu k mytologii:

- **80% povrchu** Řecka pokrývají **hory**
- indoevropské kmeny považovaly hory za posvátné, i v těch řeckých přebývaly **mytické bytosti**:

– **satyrové**: bůžci úrodnosti polí (jejich pohlavní úd byl vždy připraven plodit), nevábneho vzhledu, napůl **lidé** a napůl **kozli**, tvořili doprovod boha **Dionýsa**, rádi pronásledovali nymfy a někdy škodili lidem, žili v jeskyních a rádi jedli, po dosažení vyššího věku bývali označováni jako

– **silénové**: jiné zdroje uvádí, že **Silén** bylo jméno **nejstaršího** bělovlasého satyra, jenž vystupuje i v některých **mýtech**

satyr s kozlem

- nejznámější z nich vypráví, jak se starý satyr Silénos (Silén, syn boha Pana) opil při slavnosti boha Dionýsa a ztratil se v lese:
 - vesničané ho našli a přivedli ke králi Midasovi, jenž ho přijal a pohostil
 - Silén mu za to nabídl, že mu splní jakékoli přání, pokud ho propustí
 - Midas si přál, aby se vše, čeho se dotkne, proměnilo ve zlato
 - málem však zemřel hladu, protože všechno, i jídlo se mu pod rukama měnilo ve zlato...
 - prosil tedy Dionýsa, aby ho toho prokletí zbavil, a ten mu poradil, aby ze sebe kouzlo smyl v říčce Pactolu, která se poté stala zlatonosnou

- Midas si po této zkušenosti zošklivil bohatství a učil se hudbě u Orfea, přičemž se stal ctitelem lesního boha Pana
 - Pan jednou opovážlivě vyzval boha Apollona k hudební soutěži, kterou však prohrál
 - mezi posluchači byl i Midas, který jediný s výsledkem nesouhlasil a Apollon mu za trest přičaroval oslí uši
 - podle některých verzí je Midas skrýval bujnými vlasy, takže o tom věděli jen jeho holiči, kteří toto tajemství nesměli prozradit
 - jeden z nich to nemohl vydržet, a tak v polích vykopal jámu a do ní to tajemství pošeptal a jámu zasypal
 - na místě však vyrostlo rákosí, které zvěst o oslích uších šeptalo, takto se zvěst dostala mezi lidi
 - podle jiných verzí Midas své holiče vždy popravoval

- nymfy:

- nesmrtelné víly personifikující plodnost přírody
- dcery Gaie (země) a Dia (nebes)
- krásné polonahé dívky se zálibou v hudbě a tanci, často tvořily doprovod nějakého významného božstva (nejčastěji bohyně Artemis)
- stejně jako bohové i ony pojídaly ambrósii, nebyly však nesmrtelné, dožívaly se mnohem vyššího věku než lidé
- mnozí bohové se do nich zamilovali (Zeus, Apollon, Dionýsos, Hades, Hermes, Pan, dokonce i satyrové)
- žily v přírodě (ve stromech, bystřinách, studánkách), na zemi i v horách (na pahorcích, v jeskyních, výklencích...)
- personifikovaly místa, která obývaly (lokální božstva), a prováděly jejich očistu (studánky, prameny, louky atd.)
- měly věštecké a léčitelské schopnosti

- kentauři:

- divoké bytosti: horní část těla lidská, spodní koňská (kůň s lidským trupem a hlavou, 6 končetin)
- démoni lesů a hor živící se syrovým masem
- původně žili v Thesálii (jež proslula svými koňmi), při válce s Lapithy (mytický kmen) byli poraženi
- podobně jako satyrové patřili k divokému průvodu boha Dionýsa, ve kterém ztratili svou divokost a hrají na lyru či roh
- většina z nich nenávidí lidi
- na nejstarších vyobrazeních měli hadí ocas
- v opilosti páchali násilí

- asi nejznámější kentaur byl Cheiron (též Chiron):
 - nejstarší a nejmoudřejší z kentaurů
 - učitel mnoha hrdinů, které vyučoval již od mala (Herakles, Iáson, Achilles aj.)
 - učil je hodu oštěpem, bojovým schopnostem, jízdě na lehkých vozech, ale i hudbě, lékařství, věštění, vůdcovství atd.
 - patří ke klidnějším kentaurům, lidem byl nakloněn, považován za nejušlechtilejšího kentaura

Achilles na kentauru Cheironovi

nástěnná malba z Herculanea: *Cheiron učící Achilla hrát na lyru*

- **Pan**: původně olympský bůh
 - bůh přírody, lesů, luk, ochránce stád, patron pastýřů, průvodce pocestných v horách
 - měl ocas, kopyta, zvířecí uši, kozí bradku a růžky
 - oproti ostatním olympským bohům byl ohyzdný, ti se na něj kvůli tomu dívali s despektem, proto prchl z Olympu žít na zemi do hor Peloponésu, konkrétně do **Arkádie** (oblast uprostřed Peloponéského poloostrova)
 - byl klidný a veselý, hrával na flétnu nebo zvířecí roh
 - žil ve společnosti **satyrů**, boha **Dionýsa** a horských **nymf** (často je pronásledoval, ony ho však kvůli jeho vzhledu odmítaly)
 - viz též **Kršna**: božský ochránce stád a pastýřů v hinduistické mytologii, také hrával na flétnu (neměl však zoomorfní znaky – naopak byl pohledným jinochem)

- také jeskyně měly své mytické bytosti, byly spjaty s podsvětím a chtonickými božstvy
 - je zřejmé, že představu podsvětí a jeho uspořádání Řekové přejali z mezopotamské mytologie
- na vrcholcích skal sídlili draví ptáci, kteří přinášeli lidem poselství bohů
 - prostředníci mezi lidmi a bohy
 - ze zpěvu havranů a střízlíků četli Řekové budoucnost
- bohové rádi přijímali zvířecí oběti a každý z bohů měl oblíbené jiné zvíře
 - **Afrodita** medvědy, **Apollón** lvy, **Dionýsos** kozly, **Athéna** sovy atd.

Hranice tehdy známého světa a mytická krajina:

- ještě ve **4. stol. př.n.l.** ležely neznámé a neprozkoumané kraje poměrně nedaleko domova starověkých Řeků (větší vzdálenosti se počítaly na dny pěší chůze nebo námořní plavby), geografové tehdy ještě nedokázali přesně zmapovat ani pobřeží Peloponésu
- lidé se vydávali na poutě do slavných svatyň (**Delfy, Delós**), námořníci a obchodníci sice cestovali po obchodních trasách, nevydávali se však za hranice pobřežních osad a Řeky kontrolovaných přístavů
- jen málo cestovatelů proniklo až k **Heraklovým sloupům** (skály Gibraltarského průlivu), které tam podle mytologie postavil slavný hrdina, když plnil svůj 10. úkol, za touto hranicí se podle představ starých Řeků setkával den s nocí – každý večer zde zapadalo slunce za sykotu, který vydával oceán, když zhasínal ohnivý kotouč

- ve vzdálených neznámých končinách na západě – na vzdálenějším břehu Okeana (nejstarší z **Titánů**) žili **Kyklopové** a další mytické bytosti
 - celou plochu souše obklopoval Okeanos (personifikován jako stařec se zelenými vousy s býčím rohem hojnosti v ruce), z něj pramenila všechna moře, na jeho vzdáleném konci je ona bájná mytická zem Kyklopů a dalších bytostí
 - názor, že souš byla kruhová a řeky z ní vtékaly do Okeanu (ten se měl kolem souše obtáčet jako had požírající svůj ocas), odmítali tehdy jen někteří (např. geografové)
 - ve vodách Okeanu se na vlnách vznášely **Ostrovky blažených** (rajské končiny), kam se po smrti ubírali lidé, kteří vedli příkladný život
 - mnozí Řekové věřili, že domovem některých bohů byly exotické země, z nichž k nim občas zavítali neznámí obchodníci (jantar, zlato, měď, cín, dřevo...)

Okeanos – fragment mozaiky
(Archeologické muzeum Hatay, Antiochie, Turecko)

Doba mytická a historická:

- datování se v Řecku začalo používat až v **6. stol. př.n.l.** podle **olympijských her** konaných v Olympii
- předtím se „dějiny“ šířily pouze ústním podáním
- i proto Řekové považovali mytické hrdiny a události z dávných dob za pravdivé, za „historické“

Zdroje řeckých mýtů:

- z řeckých autorů se nám mýty dochovaly díky 2 epikům („mytografům“), kteří je zaznamenali:
- Homér a Hésiodos
 - Homér: *Ilias*, *Odyssea*, *Homérské hymny*
 - nejstarší a nejucelenější verze řeckých mýtů známe od Hésioda: *Theogonia* (*Původ bohů*); *Práce a dni*

- řeckými mýty se následně inspirovali také **římští autoři**:
- **Apollónius Rhodský** (3. stol. př.n.l.) napsal ***Argonautiku***, jež se měla svou obsáhlostí stát obdobou Homérových eposů, v níž byl hlavním hrdinou Iáson [2013 znovu vydáno: Argo]
 - tehdy oblíbená milostná tematika zde přítomna v Iásonově vášni k Medeji
- **Ovidius** (43 př.n.l.–17 n.l.) ve svém díle ***Kalendář*** shromáždil mýty vztahující se k náboženským svátkům
- **Vergilius** (70–19 n.l.) se snažil vytvořit ryze římskou mytologii v díle ***Aeneis***, aby byl Řím vskutku právoplatným nástupcem Řecka, přičemž napodoboval Homéra
 - 1. část *Aeneidy* připomíná ***Odysseiu***, 2. část ***Íliadu*** (jež časově u Homéra Odysseově plavbě předchází)

Náboženské představy antického Řecka:

- už před pádem říše **Alexandra Makedonského** (323 př.n.l.), se někteří Řekové náboženským představám svých spoluobčanů vysmívali
- v **helénistickém Řecku** (330 př.n.l. až 31 př.n.l.), kdy celé Řecko ovládli Římané, se objevily první učebnice mytologie – řecké náboženství se tehdy rychle šířilo i na území mimo Peloponés a ostrovy tradičně ovládané Řeky
- mnohým občanům se však již dříve jevily mýty spíš jako naivní příběhy pro děti – což o mýtech tvrdil už **Platón** (427–347 př.n.l.), sám je však někdy používal jako podobenství
- dokonce už filosof **Xenofanes** (580–488 př.n.l.) pravil, že kdyby měli voli a koně ruce a mohli kreslit, kreslili by *“koně koním podobné a voli volům podobné podobizny bohů, i jejich těla taková, jaká mají oni sami”*.

- filosofové někdy používali mýty, aby mohli jasně, jednoduše a konkrétně vysvětlit těžko představitelné abstraktní myšlenky
 - často přejímali existující mýty, mnohdy si však pro takové účely vymýšleli mýty vlastní
- např. **Sokrates** (469–399 př.n.l.) v Platónových dialozích používal mýty k přesvědčení svých žáků – v roce své smrti jim např. vysvětloval cestu, kterou jeho duše projde po smrti v podsvětí, kde bude souzena a odměněna podle svých pozemských činů
- **Aristoteles** (384–322 př.n.l.) přikládal váhu jen logickému uvažování a racionálnímu myšlení
- **skeptikové** samozřejmě pochybovali o všem, tedy i o pravdivosti mýtů
- **epikurejci** zavrhovali mýty coby nemorální smyšlenky odrážející strach lidí z bohů, bohy ovšem nezavrhovali

- křesťané se později snažili veškeré pohanské zvyky i představy vymýtit, přitom jich však sami mnoho převzali:
 - křesťanská představa **Stvořitele** se podobá **Diovi** (byť poněkud staršímu)
 - **pannu Marii** uctívají podobně jako kdysi **Démétér** či na Krétě **Velkou Matku**
 - jiní bozi byli převedeni do kultu svatých – patronů různých oborů, činností a života (např. bohyně **Héra** byla ochránkyní matek, manželství a šťastného porodu – stejně jako ve středověku **sv. Anna**)
 - sám **Kristus** připomíná pohanská vegetační božstva svým znovuzrozením po smrti svého těla

Uctívání řeckých bohů:

- olympská božstva byla uctívána po celém starověkém Řecku, přičemž každý městský stát či ostrov měl vlastní božstvo (s vlastním chrámem), které zde bylo uctíváno a ochraňovalo dané město (např. Athény chránila **Athéna**, viz Akropole s jejím chrámem Parthenon)
 - součástí chrámů byly i chrámové pokladnice a posvátná místnost, kam nikdo neměl přístup (byla určena pro samotné božstvo a kněží)
 - při svátcích těchto bohů se ubíral průvod uctíváčů (kromě lidí nečistých, potřísněných krví nebo vypovězených z města), všechny náboženské svátky se vyznačovaly slavnostním veselím – organizovali je městští úředníci a pro celou obec je platili bohatí občané, což považovali za poctu (přístup na ně měli zpravidla i cizinci, ohromeni jejich slavnostní nádherou)

- tyto slavnosti měly rozličný ráz – patřily k nim průvody, sborové zpěvy, tance a závody, na počest boha Dionýsa a Apollóna se konala i divadelní představení

- jednotlivé frátrie (seskupení rodinných klanů) měly vlastní božstva, která uctívali ve vlastních rodových svatyních